

zawsze duży. Wartość pracy podnosi fakt, że chociaż ukończona została w 1952 r. a wydana w następnym, bibliografia jest doprowadzona do połowy 1953 r.

KS. H. STRĄKOWSKI

Sabatino Moscati, *I manoscritti ebraici del deserto di Giuda*, Roma, Istituto per l'Oriente 1955, s. 49 + 4 s. fotografii.

Rękopisy hebrajskie z pustyni Judy do tego stopnia budzą zainteresowanie, że i w audycjach radiowych są omawiane. Dwie konferencje, profesora języków semickich na Uniwersytecie w Rzymie S. Moscati wygłoszone w 1954 r. przez włoskie radio zostały ujęte w trzy rozdziały i wraz z dodaną bibliografią, czterema dużymi fotografiami oraz mapą okolicy odkryć, tworzą pożyteczną popularyzację zagadnienia. Autor pragnie podać syntezę problemów, związanych z odkryciem: a więc sam opis odkryć, treść dokumentów, zwłaszcza pozabiblijnych, ich znaczenie oraz opisać sektę żydowską, od której teksty pochodzą.

Część pierwsza (s. 1—15) mówi o fenomenalnych odkryciach w Chirbet Qumran. Zbadanie grotty pierwszej i grot następnych, ruin „klasztora” społeczności religijnej, naukowe wyprawy archeologiczne do grot Wadi Murabbaa i ruin Chirbet Mird są podstawą do następnych rozważań i wniosków.

Część druga (s. 17—33) jest poświęcona tekstom. Krótki przegląd znalezionych rękopisów Starego Testamentu, ksiąg apokryficznych i dokumentów religijnych gminy w Qumran oraz tekstów niereligijnych gminy wraz ze stanem ich publikacji wprowadzają w problem najbardziej interesujący i dyskusowany, w wiek manuskryptów. Kryteria archeologiczne i paleograficzne wskazują na okres między 175 r. przed Chr. a 70 po Chr. Manuskrypty z pismem antycznym mogą pochodzić z IV lub z III w. przed Chr. Budowla w Chirbet Qumran mogła być zamieszkała między 135—31 r. przed Chr., oraz między 4 przed Chr. a 70 r. po Chr. Doniosłość odkrytych rękopisów wpływa z faktu, że pochodzą z epoki, w której żył i rozwinął swą misję Pan Jezus, mogą więc nam właściwie naświetlić ówczesny świat hebrajski. Teksty biblijne są krótko scharakteryzowane dobrze wybranymi przykładami. Teksty pozabiblijne mają może nawet większą wartość od poprzednich, gdyż przez nie przegląda charakter i zwyczaje hebrajskiej grupy religijnej, do której zwoje należały. Autor omawia Księgę Reguły, dając próby własnego tłumaczenia modlitwy i końcowego hymnu. Hymny dziękczynne przypominają lirykę psalmów, nie tylko przez swój styl i formę poetycką, ale przez zwroty i podobieństwo myśli.

„Wojna synów światłości z synami ciemności” ma wiele podobieństw z poprzednimi dokumentami. *Komentarz Habakuka* posiada wiele wiadomości o gminie Przymierza i pozwala umieścić ją w historii politycznej i religijnej Izraela. Dwa listy znalezione w grotach zamykają rozdział.

Autor za A. Dupont Sommerem i G. Vermesem w *Kittim* widzi Rzymian, którzy w r. 63 przed Chr. zajęli Palestynę. Co do osób, które występują w *Komentarzu*, autor wyznaje, że nie można dać pewnej odpowiedzi (s. 31) i przytacza jedynie różne opinie.

Część trzecia (s. 35—44) omawia gminę Przymierza, na podstawie Dokumentu Damasceńskiego oraz świadectw Józefa Flawiusza i Filona z Aleksandrii o Esseńczykach. Treść rękopisów wskazuje na myśl religijną żydowską w czasach najbliższych nauczania Pana Jezusa. Jest to ruch religijny autonomiczny na marginesie prawowiernego Judaizmu, a nawet często w kontraście z nim. Autor zna zarzuty M. H. Gotisteinà o anty-esseńskich cechach manuskryptów, jednak sam najchętniej zaliczyłby zakonników z pustyni Judy do Esseńczyków (s. 43).

W dodatku (s. 45—48) jest omówiony stan badań w tej dziedzinie do grudnia 1954 r. Autor stara się rzeczowo przedstawić wyniki dotychczasowych dociekań. Sam nie rozstrzyga dyskutowanych zagadnień, raczej stara się zwrócić uwagę na nierozwiązane jeszcze problemy. W wypowiedziach własnych jest zwięzły i jasny. Bibliografia troskliwie wybrana może służyć jako pomoc do dalszych studiów. Dlatego też i specjaliści mogą z pożytkiem pracę przeczytać, by zorientować się w stanie badań znalezisk na pustyni Judy w 1954 r.

KS. H. STRĄKOWSKI

A. Lang, *Die Sendung Christi (Fundamentaltheologie, Bd I)*, München² 1957, In 8°, 272 s.; *Der Auftrag der Kirche (Fundamentaltheologie Bd II)*, München² 1958, In 8°, s. 328.

Ks. prof. Albert Lang znany jest już od wielu lat jako autor licznych dzieł i artykułów z dziedziny filozofii a zwłaszcza teologii. Praca niniejsza jest prawdopodobnie najpoważniejszym dziełem teologicznym, wieńczącym długi szereg lat naukowych badań. Obejmuje ona całość teologii fundamentalnej, której rdzeń stanowią dwie tezy: 1. chrystologiczna, wyłożona w tomie I pt. *Posłannictwo Chrystusa* i 2. eklezjologiczna, wyłożona w tomie II pt. *Misja Kościoła*. Autor używa terminu: teologia fundamentalna jako — jego zdaniem — szerzej przyjmowanego